

VARGA ÉVA

KÖNNYŰZENE A NÉMET NYELV OKTATÁSÁBAN - LEHETŐSÉGEK A KÜLÖNBÖZŐ KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉRE

Bevezető gondolatok

A zene és a nyelvtanulás között köztudottan és bizonyítottan van kapcsolat. A dalok, a zene jótékony hatása a nyelvtanulásban is ugyanúgy megmutatkozik, mint az élet számos területén. A következőkben nem általában a zene hatásáról írok, hanem egy konkrét terület, a német szakos nyelvtanárképzés egyetemi óráin felhasznált könnyűzenei számok által kínált lehetőségek egy részét mutatom be konkrét megvalósulási példák segítségével, alátámasztva a megfelelő módszertani háttérrel, kiegészítve egy mini kutatás eredményeivel.

Szokatlanul tűnhet a gondolat, hogy egyetemi nyelvórákon pop- és rockzenét hallgatnak a hallgatók. A projekt eredményességét sokéves nyelvtanári, tanárképzési tapasztalatom birtokában sejteni lehetett, de a többször megismételt, egyre jobban kidolgozott, elméleti háttérrel megtámogatott folyamat értelmét és hatását az érintett hallgatók egy csoportjában végzett kutatás eredményei is igazolják.

Az ötletet az első hallásra talán furcsa formához adta, hogy a tanárképzésbe és a germanisztika alapszakra bekerült német szakos hallgatókkal az első két szemeszterben heti 4 és 6 órát töltöttem nyelvgyakorlat és kulturális ismeretek órák keretein belül, így a 3. szemeszterben már új kihívások, új módszerek után kellett nézni, hogy a C1-es szinten lévő hallgatóknak valami mást, valami újat tudjak mutatni. Ebben az esetben még nem módszertan órákról van szó, hiszen a hallgatók módszertani képzése csak később kezdődik, mivel azonban a hallgatók egy része (jelenleg nagy része) tanárszakos, kínálkozott a lehetőség, hogy a nyelvtudásuk gyarapítása mellett módszertani ismereteik is bővíljenek, ha egyelőre nem is direkt módon.

Pop- és rockzene a nyelvórákon

Milyen indokok támasztják alá a könnyűzene felhasználását az egyetemi nyelvórákon? A német nyelvű dalok, zeneszámok autentikus nyelvi anyagok, a célnyelvi kultúra szerves részét képezik, indirekt módon közvetítenek kulturális tartalmakat. Nem utolsó szempont, hogy szórakoztatóak,

motiválnak, így felkelthetik, illetve német szakos hallgatókról lévén szó, inkább erősítik az érdeklődést a célnyelv és az adott ország kultúrája iránt. Mivel gyakran tartalmaznak ismétléseket, pl. a refrén miatt, megkönnyítik a nyelvtanulást, a kifejezések a dallam segítségével szinte „fülbe másznak” a nyelvtanuló fejébe. Nagyon fontos ebben az esetben a megfelelő kiválasztás, mint minden autentikus szöveg esetében, hiszen itt is egyfajta szövegfeldolgozásról van szó. A dalok azonban érzelmeket is hordoznak, célszerű kihasználni ezeken az órákon a zene érzelmi erejét.

Egyik ezek közül nagyon fontos szerepet játszik az órákon: csökken a hallgatók szorongása a szabad választás lehetősége miatt, megszűnik vagy legalábbis enyhül a hallgatók félelme a részben spontán, részben alaposan előkészített szóbeli megnyilvánulások miatt. Szintén fontos szempont, hogy a dalok viszonylagos rövidségük miatt alkalmasak az órai feldolgozásra, ellentétben egy hosszabb lélegzetvételi szöveggel. Az egyetemi 90 perces órák kiváló lehetőséget biztosítanak az akár többszöri meghallgatásra, a feldolgozásra és az értékelésre is. További előny pl. egy középiskolai órával szemben, hogy ezen a nyelvi szinten gyakorlatilag bármelyik német nyelvű szám feldolgozható, bár a már említett kiválasztás mindenképpen fontos szerepet játszik, hiszen a túl gyors számok vagy a sok szlenget tartalmazó, esetleg dialektusban íródott szövegek felhasználása nem túl szerencsés, kivéve, ha megfelelő segítséget kapnak a hallgatók a szöveg megértéséhez. Az egyetemi hallgatók esetében is fontos, hogy kedvvel tanulják a nyelvet, hiszen mire ide eljutnak a hallgatók, rengeteg nyelvórán vannak túl, sok jó és sajnos nem ritkán rossz példát éltek meg. Éppen ezért ebben is sokat segíthet a zene. Az órák hozadékaként könyvelhető el, hogy a közismert és mindenhol hallható angol nyelvű könnyűzene mellett a leendő némettanár megismerjen néhány német nyelvű előadót, s mivel a választás lehetősége nagyrészt a hallgatókra van bízva, érdeklődésüknek megfelelő stílusú zenét választhatnak ki. Módszertanusként, tanárképzőként pedig nem titkolt szándék, hogy a hallgatók lehetőséget kapjanak kipróbálni magukat a tanári szerepben, új módszerekkel, szokatlan feladattípusokkal kísérletezzenek, mielőtt a gyakorló iskolában vagy akár csak a módszertan órákon, pl. a mikrotanítások keretein belül sor kerül a tanári szerep gyakorlására.

Fejleszthető területek a zene segítségével

Mi mindent lehet fejleszteni a könnyűzenei számokkal, illetve azzal a módszerrel, ahogyan a hallgatók feldolgozzák a szöveget, a dallamot, a klipet? A választ nagyon egyszerűen meg lehet fogalmazni: gyakorlatilag mindent. Minden egyes nyelvi alapkészséget, minden kompetenciát. A beszédértést (a hagyományos értelemben vett hallás utáni értést) mindenképpen kiemelten kell kezelni, hiszen ez az egyik legegyszerűbb, leghatékonyabb és legkellemesebb módja a nyelvtanulók körében rettegett készség fejlesztésének. A mai modern világban

fontos, hogy a nyelvtanuló az élő nyelvet beszélje és értse, ennek egyik kézen fekvő formája, ha német nyelvű zenét hallgat. A beszédértés mellett a többi alapkészség, a beszéd-készség, az olvasásértés és az íráskészség fejlesztéséhez is nyújtanak lehetőséget ezek az órák. Ugyanígy jól fejleszthető a kiejtés, a fordítás, a szociális kompetencia, s természetesen a kommunikatív kompetencia is. Fontos szerepet kap az országismeret.

Nagyon fontos azonban a megfelelő szöveg, ebben az esetben a megfelelő zeneszám kiválasztása. Milyen könnyűzenei számot válasszunk, milyen kritériumoknak kell megfelelni a könnyűzenei számnak? Legyen szórakoztató és motiváló, a témája érdekelje a nyelvtanulókat, ne legyen túl hosszú, jó, ha van refrénje. Ha hordoz országismereti aspektust, az szintén pozitívum lehet. A túl gyors tempó pedig ne okozzon megértési problémát a haladó nyelvtanulók számára sem.

Kiválóan fejleszthető a német nyelvű könnyűzenei számokkal a már kiemelt beszédértés (hallás utáni értés), melynek jól ismert csoportosítási lehetősége, feladattipológiája a módszertani könyvek nagy részében megtalálható. (Pl. Rösler, 2012.) Ennek részletezésére most nem térek ki, de a dalokhoz összeállítható feladattípusokat csoportosíthatjuk az ismert séma szerint, így a teljesség igénye nélkül felsorolok néhány ismert feladattípust az egyes csoportokhoz. Néhány helyen konkrét hallgatói példát is mutatok a feladattípusokhoz.

Beszédértés feladattipológiája: feladattípusok a dal meghallgatása előtt:

Optikai stimulus: kép, fotó a témához vagy az előadóhoz; verbális stimulus: mindmap, asszociogram, cím, téma megnevezése után a tanulók elmondják feltételezéseiket; „Textschnipsel“: a szövegrészeket megfelelő sorrendbe kell rakni (pl. az előadó életrajzához vagy a dal szövegéhez); lyukasszöveg: az előadóról, a témához, akasztófajáték stb.

Hallgatói példa: *Lückentext zum Lebenslauf von Helene Fischer. Finde die fehlenden Wörter mit Hilfe der Buchstaben in den Klammern heraus!*

Die Schlagersängerin und Moderatorin Helene Fischer wurde als zweites ..... (**Kndi**) des russlanddeutschen Ehepaares Maria und Peter Fischer am 5. August 1984 im sibirischen Krasnojarsk als Jelena Petrowna Fischer geboren. Ihr Vater arbeitete als ..... (**prlSoetrehr**) und ihre Mutter als Ingenieurin an einer Hochschule. Die Großeltern waren Wolgadeutsche, die 1941 nach Sibirien ..... (**etridporte**) worden waren...

A kiválasztott példában az előadó életével ismerkedünk meg, a lyukas szövegben a hiányzó szavakat a hallgató kreatív módon anagramma formájában adja meg, ami szókincsfejlesztő gyakorlatnak is megfelel.

Beszédértés feladattipológiája: feladattípusok a dal meghallgatása közben:

Rövid kérdések: 2-3 kérdés párszavas válasz a dal bármelyik aspektusához, multiple-choice: 3-4 rövid információ, személy-esemény-helyszínleírás szembeállítás, a helyes választ jelölni kell; egyszerű lyukas szöveg: refrén, szövegrészek; kulcsszavak: kihallása, helyes sorrendbe állítása, szöveg összefoglalása; szókincsgyakorlatok: szinonimák, antonimák, definíciók; feltételezések: a dal vagy a klip megállítása és találgatás, hogyan megy tovább a történet, asszociációk: mi jut eszedbe, rajzolás stb.

Hallgatói példa: *Welche der folgenden Wörter hörst du im Lied?* (Beatrice Egli: Ohne Worte)

Wort	kommt vor	kommt nicht vor
Richtung		
vorbei		
Weg		

Az elkészített feladat jó példa a hallgatás közben elvégzendő csoportra, gyorsan és röviden kell válaszolni, ez esetben csak bejelölni, hogy az adott szó előfordul-e a dalszövegben vagy nem. Szókincsgyakorlásra is alkalmas, természetesen sokkal több szó szerepel az eredeti példában.

Beszédértés feladattipológiája: feladattípusok a dal meghallgatása után

Első benyomás: hatás, üzenet, érdekes képek, vizuális effektusok, érzelmes szövegrészek; a cselekmény összefoglalása; vélemény nyilvánítása: személyekről, cselekményről; feltételezések: *Was wäre passiert, wenn ...*; folytatás vagy előzmények kitalálása; prezentációk: dalról, személyekről, cselekményről, előadóról; írásbeli feladatok: levél, rezümé, telefonbeszélgetések, további versszakok írása stb.

Hallgatói példa: *Was würdest du deinem Nachbarn sagen, wenn du in der gleichen Situation wärest?* (Max Raabe: Mein kleiner grüner Kaktus)

Az egyébként is humoros dalban a szomszédság örökös vitája a téma. A vicces képek, melyek a jó illetve a rossz szomszédi viszonyra mutatnak példákat, kiváló lehetőséget teremtenek a véleménynyilvánításra, a beszédképesség fejlesztésére is.

Érdekes, kreatív feladatokat nyújthat a dal, a kép és a szöveg szintjének elemzése. Beszélhetünk pl. a zene hangulatáról, a zene tempójáról, a zenei stílusról, a zene jellemzéséről, a szám felépítéséről, a videoklipről, arról, hogy

a klip illusztráció-e vagy új jelentést hordoz. A hangszerek felismerése és megnevezése német nyelven jó szókincsfejlesztő feladat.

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül az egyes készségek, kompetenciák fejlesztésére következnek példák. Kiemelt fontosságú a hallás utáni értés fejlesztése, melyre a fenti tipologizált feladatokon kívül jól felhasználhatók a kulcsszavak kihallása, lyukas szöveg, sorok, bekezdések párosítása, rímek kitalálása, hibás szövegek javítása, a megértett információk jegyzetelése, elmondása vagy egy szó előfordulásának gyakoriságát kell összeszámolni.

Az olvasáskészség fejlesztésére is számtalan lehetőséget biztosít a dalok felhasználása. Néhány példa: a dal szövegének rekonstruálása, szövedet összeállítása, a dal szövegét részenként el kell olvasni, hipotézist alkotni a folytatásról vagy az előzményekről, kvíz kérdések, információk, szövegek keresése az interneten az előadóról, a történetről, a személyekről, a témáról. Ez utóbbi feladattípus jól használható a dalok meghallgatása előtt, sok hallgatói példa született az órák alatt.

Az íráskészség fejlesztését gyakran elhanyagolják a nyelvórákon a nyelvtanárok. A dalok (melyek elnevezésére a „Song” német kifejezés sokkal találóbb, mint magyar megfelelője) ennek a területnek a fejlesztéséhez is kínálnak érdekes alternatívákat, mint például párhuzamos szöveg írása, párbeszéd írás, perspektívaváltás, a dal témájához történetet kell írni, levélírás az előadóhoz, olvasói levél írása egy zenei magazinba, összefoglalás írásban, kritika, hozzászólás írása, új versszakok írása, más befejezés, kooperatív diktálás.

A nyelvtanulás elsődleges célja a kommunikatív kompetencia fejlesztése, melynek a beszéd-készség szerves részét képezi. A beszéd-készség fejlesztését célzó feladatok lehetnek: a dalszöveg összefoglalása, más cím kitalálása, vita a témáról, a cselekményről, interjú a dalról, beszélgetés a zenéről, országismereti és interkulturális aspektusok gyűjtése, megbeszélése.

Fontos a nyelvtan és a szókincs fejlesztése is, melyek a kommunikatív nyelvtanulás során gyakran elhanyagolt területei az idegennyelv tanulásának. A könnyűzenei dalok szövegei sokszor alkalmasak nyelvtani jelenségek gyakorlására, összeállíthatunk pl. feladatokat a melléknévragozás gyakorlására, igeidőváltásra, személyes névmások váltására. Lehet helyesírási hibákat javítani, központosítást kiegészíteni, ismeretlen szavakat szótárból kikeresni, kulcsszavakat feljegyezni, szó szerkezeteket, beszélt nyelvi kifejezéseket gyűjteni és magyarázni.

Hallgatói példa: *Übersetze die Sätze ins Deutsche!* (LaFee: Wo bist Du? - Mama)

Nem tudlak megérteni, Miért akartál (el)menni. Minden nap a kezedet keresem, Amit korábban mindig megtaláltam. Most elveszett, egyedül hagysz. Éjjelenként sírni hallom papát. Ó, utállak ezért Téged. Mama, annyira szeretlek.

A látszólag egyszerű feladat is a hallgatói kreativitást tükrözi, hiszen az első hallgatás előtt lefordított mondatok a fordítási készség gyakorlása mellett a refrént teszik ismertté, ugyanis a gyönyörű dal refrénjének ez a nyers fordítása.

Nyelvfejlesztés a német szakosoknál német nyelvű könnyűzenei számok segítségével

A következőkben a fent leírtak konkrét megvalósulási formáját mutatom be. A könnyűzene beépítésére a stílusgyakorlat órák keretein belül volt lehetőség az elmúlt években három alkalommal. A részletesen bemutatott példa a 2015/16-os tanév őszi szemeszterében zajlott a másodéveseknél, ez volt az első, amelyik módszertanilag alaposan átgondolt volt, az első „próbálkozás” hibáit kiküszöbölve. A jelenlegi szemeszterben (2017/18 ősze) is zajlik hasonló projekt, melynek eredményeiről később lehet beszámolni. Annyit érdemes előljáróban megemlíteni, hogy a most kiválasztott dalok egészen más stílust képviselnek, mint a két évvel ezelőttiek, arányaiban sok a klasszikus zene (mivel az is megengedett volt a választásnál) és a régi német könnyűzene, míg a most bemutatott projektben több újabb zeneszámot és egy kivétellel mindannyian könnyűzenei számot választottak a hallgatók. Az órát 17 hallgató látogatta (5 tanárszakos, 10 germanisztika szakos, 2 testnevelés alap- és német minorszakos). Jelenleg kizárólag tanárszakos hallgatók járnak a stílusgyakorlat órára.

A hallgatók azt a feladatot kapták, hogy tanári példák után válasszanak ki egy német nyelvű, lehetőleg könnyűzenei számot, melynek szövegét alkalmazni tartják a C1 szintű nyelvórán való felhasználásra. A későbbiekben bebizonyosodott, hogy a siker egyik kulcsa a szabad dalválasztás lehetősége volt. Mint kiderült, a hallgatók egy része rendszeresen hallgat német nyelvű zenét, több esetben a kedvencüket hozták el hallgatótársaik számára. Saját összeállítású feladatlap, prezentáció segítségével a kiválasztott együttest vagy énekest be kellett mutatni és a dalszöveget, esetleg a klipet, a témát a hallgatótársakkal fel kellett dolgozni, tehát a didaktizálást is maguk végezték a hallgatók. Előre egyeztetett időpontban az órát megtartották a csoporttársaik számára. Az óra végén természetesen értékeltük az elvégzett munkát. A legtöbb esetben először próbálhatták ki a hallgatók a tanári szerepet, mely mindenképpen új élményt nyújtott nekik. A szemeszter végén a hallgatók körében végzett kérdőíves felmérésből is kiderült, amiről az órák alatt

meg lehetett bizonyosodni, hogy a hallgatók motivációja, érdeklődése nőtt. A jó hangulat adott volt, mely segítette a félelem, a stressz csökkentésében. Sokszor az alapos felkészülés magabiztosságot adott a hallgatóknak, mivel az órát tartó hallgató volt a „tudás” birtokában, hiszen többnyire csak ő ismerte a kiválasztott zeneszámot, ez önbizalmat és erőt adott a hallgatóknak. Meg kell jegyezni, hogy csak az órák egy részében zajlott a zeneprojekt, a heti 4 óra lehetőséget adott más típusú órák megtartására is az adott szemeszterben az említett csoportban.

A minikutatás bemutatása előtt fontosnak tartom, hogy felsoroljam a hallgatók által választott zeneszámokat, a lista ugyanis önmagában igazolja a változatosságot, a sokszínűséget. Jelenlegi slágerlistásoktól kezdve klasszikusokig minden található a feldolgozott számok között. Az a folyamat pedig, amíg a hallgató kiválasztotta a saját számát, szintén hasznos, hiszen több dalt kellett meghallgatnia, slágerlistákat, cikkeket tanulmányoznia, már ez is hozzájárult a nyelvtudásának fejlődéséhez. A kérdőív egyik kérdése az volt, hogy milyen témához tudná kapcsolni a kiválasztott dalt, annak üzenetét. Az erre a kérdésre adott hallgatói válaszokat a dalok felsorolása után zárójelben megadom.

Nena: Ich umarm' die ganze Welt (szerelem); Rammstein: Klavier (szerelem); Faun: Warte auf mich (szerelem); Mark Forster: Flash mich (szerelem, barátság); Helene Fischer: Atemlos durch die Nacht (szerelem, buli); Andreas Bourani: Auf anderen Wegen (szerelem, elválás); Cassandra Steen: Gewinnen (motiváció, siker); Willemijn Verkaik: Eiskönigin (Lass jetzt los) (szabadság, motiváció); Beatrice Egli: Ohne Worte (siker), LaFee: Wo bist Du (Mama) (anya-lány kapcsolat); Sarah Connor: Wie schön du bist (anya-lány kapcsolat), Laura Wilde: Ungarisches Blut (család, Magyarország); Max Raabe: Mein kleiner grüner Kaktus (szomszédság, humor) ; Dorfcombo: Autolied (Dich lieb ich noch mehr) (autó, humor); Die Toten Hosen: Hier kommt Alex (ifjúság, erőszak); Tokio Hotel: Übers Ende der Welt (új kezdet, lehetőségek); FC Bayern: Stern des Südens (foci).

A kutatás bemutatása, eredményei, összegzés

A szemeszter utolsó óráján a hallgatóknak egy rövid, hét kérdésből álló kérdőívet adtam német nyelven, melyet kitöltöttek. A 17 hallgatóból 16 válaszolt a kérdésekre, egy hallgató a szemeszter során abbahagyta a tanulmányait. A hallgatóknak feltett kérdések a következők voltak:

Welchen Song haben Sie gewählt? (Melyik dalt választotta?) Haben Sie den Sänger/die Sängerin oder die Band vorher gekannt? (Ismerte-e korábban az előadót?), Wenn nicht, wie haben Sie den Song gefunden? (Ha nem, hol találta

a dalt?) Was ist die Botschaft des Songs oder welchem Thema würden Sie die Aussage des Songs zuordnen? (Mi a dal üzenete, milyen témához tudná rendelni a dalt?) Zu welchem Musikstil gehört Ihr Lied? (Milyen zenei stílusú a dal?) Welche war Ihre Lieblingsaufgabe? (Melyik volt a kedvenc feladata?) Was hat Ihnen in diesen Stunden besonders gut gefallen? (Mi tetszett a legjobban az órákon?)

A 16 hallgatóból 11 már korábban ismerte a kiválasztott számot vagy az előadót. Meglepően magas azon hallgatók száma, akik rendszeresen hallgatnak német nyelvű könnyűzenét, ketten mondták, hogy német ismerősük ajánlotta a zeneszámot. A többiek az interneten találták a feldolgozott dalt, legtöbben a youtube-on keresték, vannak, akik német slágerlistákat tanulmányoztak.

A többség popdalt választott, 17-ből 9-en, 2 rockszámot, 2 pop-rock számot, 1 punk zenét, 1 klasszikus zenét. A zenei stílus eloszlása megfelel annak, amit ismervé a csoportot, előzetesen feltételeztem, a 3 fiúból és 14 lányból álló csoport esetében ez nem meglepő arány. Érdekes viszont a már említett tény, hogy a jelenleg folyó projektben a zenei stílus megoszlása egészen más, több klasszikus zenét és régebbi slágert választottak a hallgatók.

A dalok témáit a következőképpen lehet összefoglalni: szerelem (6), anya-lány kapcsolat (2), motiváció, siker (3), humor (2), fiatalság (1), foci (1), Magyarország, család (1), új kezdet (1)

Mivel fiatalokról, huszonévesekről van szó, nem meglepő, hogy a szerelem jelenik meg első számú témaként, nekem és a lány hallgatók egy részének az anya-lány kapcsolattal foglalkozó dalok feldolgozása jelentette érzelmileg a legtöbbet. Egyetlen szám kivételével mindannyian pozitív kicsengésű dalt választottak.

Az utolsó kérdésre, hogy mi volt a legjobb az órákon, a következő válaszok voltak a leggyakoribbak: jó hangulat, gyakran volt csoport- és pármunka, lehetőség volt a szabad dalválasztásra, jobban megismerte egymást a csoport, új német számokat ismertek meg, lazaság, kreativitás, közös éneklés, új kedvenc számot találtak, sok zenét hallgattak, kipróbálhatták magukat a tanári szerepben.

A jó hangulatot, amely biztosítja a pozitív hozzáállást a nyelvtanuláshoz, a 16 megkérdezett hallgatóból hét emelte ki első helyen. Módszertanusként mindig hangsúlyozom a leendő tanároknak, hogy a sikeres nyelvtanulás (és általában a tanulás) egyik kulcsa a jó légkör, melyről minden tanárnak kötelessége (lenne) gondoskodni. A zene pozitív érzelmi hatását is kiemelték a hallgatók, ha érzelmek jelennek meg a nyelvórán, szintén sikeresebb lehet a nyelvtanulás.

Nem egyszer fordult elő sírás és nevetés a dalok feldolgozása, hallgatása közben. Többen is említik a csoport- és pármunka gyakori lehetőségét pozitívumként, bár ehhez hozzá voltak szokva a hallgatók az előző szemeszterek munkái miatt, mégis fontosnak érezték, hogy kiemeljék. Bízni lehet benne, ha saját élményként megtapasztalják, milyen sok előnye van a közös tevékenységnek, a kooperativitásnak, a tanári munkájukban is alkalmazni fogják a különböző munkaformákat, nem ragadnak le a frontális munkánál. Úgy gondolom, arra nem biztos, hogy fognak emlékezni a hallgatóim, hogy milyen témákat dolgoztunk fel a nyelvgyakorlat órákon, de ezeknek az óráknak a hangulatát, néhány megkedvelt dalt biztosan fel tudnak idézni évek múlva is.

Irodalom

Cemillán, Dolores Rodríguez (2000): „*Internet-Dossier: Musik im Unterricht (Teil 3): Was kann Musik im Fremdsprachenunterricht leisten?*” <http://www.deutschals-fremdsprache.de/infodienst/2000/daf-info1-00.php3>.

Cemillán, Dolores Rodríguez (2014): *Lieder, die ein Deutschlehrer braucht* http://www.fage.es/magazin_extra/magazin_e_1/53a57.pdf.

K. Varga Éva (2002): A hallás utáni értés fejlesztésének gyakorlati kérdései. In: Bárdos Jenő és Garaczi Imre (szerk.): *Nyelvpedagógia az ezredfordulón*. Veszprém. 239-253.

Rösler, Dietmar (2012): *Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung*. Verlag J.B. Metzler. Stuttgart–Weimar.

<https://sites.google.com/site/dafmusik/home>.